

DESPRE UN AȘEZĂMÂNT ORTODOX ROMÂNESC LA IERUSALIM

IOAN OPRIS^{*}

În luna aprilie 1931 Episcopul Visarion Puiu¹ a făcut o călătorie specială la Ierusalim cu misiunea de a rezolva problema înființării unui cămin românesc acolo. Centrul monahal din Țara Sfântă, Patriarhatul de aici a fost în mod sistematic sprijinit de domnitorii Țărilor Române, închinându-i-se în țară mănăstiri cu importante venituri și făcându-i-se numeroase danii. Dar țara care a dezvoltat pelerinajele populare a fost Rusia, care prin Societatea arheologică palestiniană din Sankt Petersburg a început să organizeze în anii 1900-1914 transporturi lunare regulate de pelerini pe ruta Odessa-Iafa. În politica țaristă de expansiune ortodoxia rusă a fondat în Palestina și la Ierusalim mănăstiri și a sprijinit acolo patriarhatul. Evident că, după 1917, bolșevismul a dat o lovitură acestui demers religios panortodox.

Nici românii n-au rămas insensibili la realitățile ortodoxe din Țara Sfântă, în 1906 profesorul de muzică Teodor Burada, de la Iași, inițiind un comitet compus din arhimandritul Juvenalie Manoilescu, pr. Fotie Oprea, ierod. Savatie Popa și dra Eugenia Boldur, care a propus Sfântului Sinod înființarea unui cămin românesc la Ierusalim. În acest sens comitetul a închiriat chiar cu 4.500 de lei pe an, fostul palat al negusului Abisiniei, Melenic al II-lea, voind să cumpere și palatul baronului Plato von Ustinov, amplasat peste drum de biserica protestantă. Abia în 1909 Sinodul a cerut Ministerului Cultelor recunoașterea comitetului și achiziționarea la Ierusalim a unui teren negociat la 150.000 de lei. În anul următor comitetul a cumpărat un loc de 1.000 coți pătrați cu 6.000 de lei, achitând doar 3.700 de lei, pe care urma să construiască. Alte planuri au făcut ca în 1912 să negocieze un alt teren (2.500 coți pătrați) la 20.000 de lei, iar la 21 martie 1912 T. Burada a și anunțat sfințirea locului noii construcții. Acel teren s-a cumpărat însă de către comitetul ieșean cu 20.646 lei (2.294 coți pătrați) pe numele unui arab ortodox, căci creștinii nu aveau drept de proprietate în Imperiul Otoman, iar Ministerul Afacerilor Străine din România a intervenit la sultan pentru autorizația de a construi. În anul următor un proprietar pios din Turnu Măgurele, Ioan

^{*} Muzeul Național de Istorie a României, București.

¹ Despre personalitatea ierarhului și unele elemente biobibliografice, la preot prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*. Editura Univers Enciclopedic, București, 1996. p. 370-371. Vezi și la prof. Elena Istrățescu, col. Dumitru Stavarache, *Documente inedite. Mitropolitul român Visarion Puiu - slujitor al Bisericii Ortodoxe Albaneze*, în „Anuar Albanezul”, 404, Uniunea Culturală a Albanezilor din România, București, 1999, p. 137-143.

Atanasiu, a donat în contul comitetului suma de 30.000 de lei, locul trecând în proprietatea Casei Bisericii.

Evenimentele externe și interne au amânat construcția, așa că în 1914 s-au impus alte măsuri pentru a readuce proiectul la un punct de pornire eficient. Prima măsură a fost reînnoirea comitetului, unde au intrat acum, regina Elisabeta - ca președinte, mitropolitul primat Konon, mitropolitul Moldovei și Sucevei Pimen, starețul mănăstirii Sinaia arhimandritul Dionisie, profesorul de teologie Dragomir Demetrescu, administratorul Casei Bisericii Petre Gârboviceanu, Teodor Burada și din anturajul reginei domnișoarele Asica Filipescu, Maria Poenaru, Zoe Romniceanu, Adina Râmniceanu. Nici în această formulă comitetul n-a dus la bun sfârșit proiectul, căci izbucnirea războiului a oprit asemenea lucrări. Acesta a fost reluat în 1920, când inițiatorul Burada s-a adresat energicului mitropolit primat Miron Cristea, arătând că la Ierusalim România deținea deja un paraclis și o modestă casă mobilată, așa că trebuia reluat proiectul măririi prezenței sale acolo. Aceasta cu atât mai mult cu cât, după crearea U.R.S.S. și decăderea Bisericii Ortodoxe Ruse, Biserica Ortodoxă Română a devenit cea dintâi ca mărime și influență în lumea ortodoxiei. Noua sa poziție, pregătirile care se făceau pentru autocefalia patriarhului român, impuneau cu evidență nu doar în plan politic - unde România câștigase rolul de echilibru în regiune - o altă strategie și prezență în lumea creștină.

În 1922 episcopul Argeșului, Visarion Puiu a reluat demersul pentru Ierusalim, marcând câțiva pași în direcția finalizării proiectului. Alt sprijin a venit abia peste cinci ani, când patriarhul Miron Cristea a vizitat locurile sfinte, întâlnindu-se cu Damianos, patriarhul Ierusalimului, prilej de a-l repune în discuție. Doi ani mai târziu, în 1929, arhimandritul Filaret Jocu adăuga puncte importante, aceasta după ce profesorul Dragomir Demetrescu - în calitatea sa de exarh reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române - a argumentat profitabilitatea prezenței românești la Ierusalim. Din 1928 terenul rezervat construcției a fost înscris pe numele episcopului Tit Simedrea Târgovișteanu².

Noua misiune a episcopului Visarion, din aprilie 1931, a fost sprijinită direct de primul ministru G. G. Mironescu, delegația - compusă din Filaret Jocu și Constantin C. Tomescu (profesor de teologie la Universitatea din Chișinău) - condusă de acesta având trei audiențe la patriarhul Damianos, care i-a întâmpinat cu multă deferență și respect. Sigur, Patriarhia Ierusalimului pierduse nu doar sprijinul financiar al Rusiei, dar și bunurile din Basarabia, așa că o concluzare cu Patriarhia Română era întâmpinată cu interes, chiar dacă la reproșul că nu li se oferiseră despăgubiri, Visarion Puiu a adus în sprijin argumentele Istoriei.

Fără despăgubiri după Primul Război Mondial, dar cu nenumărate danii și ajutoare de-a lungul secolelor, or, aceasta dovedea comunitatea de interese creștin ortodoxă. Așa că, delegația a solicitat înaltului ierarh aprobarea pentru a se atribui Bisericii Ortodoxe Române o mănăstire din vecinătatea Sfântului Mormânt, fără călugări, optând pentru un teren care se găsea în suburbia „Nicheforia“ și aparținea englezilor.

² Cu detalii în referatul episcopului Visarion Puiu către Sfântul Sinod - Comisia pentru dobândirea unui cămin românesc la Ierusalim, I, V, 1931, în Arhivele Naționale, Arhiva Istorică Centrală, fond Ministerul Cultelor și Artelor, în continuare: (MCA), dosar 4/1931, f. 17-23.

În calitate de conducător al delegației, Visarion Puiu a adresat patriarhului Damianos următoarele cuvinte: „Sosind din una din cele mai îndepărtate eparhii ortodoxe, de la granița de est a României unde ortodoxia se mărginește deoparte cu credințele creștine despărțite de ortodoxie, iar de alta cu haosul sufletească în care se găsește poporul rus, care alcătuia odinioară o podoabă și un sprijin al credinței ortodoxe, iar astăzi este sbuciumat de cumplite prigoniri păgâne”³, care sintetizau argumentele României pentru a fixa un reper în chiar Țara Sfântă!

În *Considerațiuni ce impun înființarea unui cămin și a unei legațiuni românești în Ierusalim* ierarhul român a reluat și adus noi justificări pentru înțelegerea unei strategii de interes deopotrivă național și panortodox. El explica: „penetrațiile statelor europene în laturile de exploatare ale celorlalte continente, încep prin... călugări, după cari vin neguțătorii, apoi diplomații, iar după diplomați au urmat întotdeauna soldații”⁴. Considerând că „România poate avea foarte întinse legături comerciale cu răsăritul apropiat” prin produsele petroliere, lemnărie și cereale, „purtate pe un parc de vapoare proprii”, și astfel „ar dobândi o mare și puțin concurată desfacere”⁵, episcopul apare ca un vizionar. Unul detașat cu evidență de mulți oameni politici români ai vremii! Cerând înființarea unei legații pentru Palestina el i-a devansat chiar și pe diplomații europeni contemporani, căci propunea concret și înființarea unui consulat general pentru Siria, la Beirut, ceea ce - considera justificat - ar face să se dezvolte comerțul românesc pe coastele Asiei, „deservite azi de țări mult mai îndepărtate și mai sărace decât România”⁶, așa că o linie de vapoare proprii (la acea vreme țara deținând doar trei nave de pasageri și doar câteva pentru comerț) trebuia urgent dezvoltată.

Vizionarismul ierarhului ni-l arată apreciind că „însemnătatea politică ce avea Ierusalimul de la război încoace... ar trebui să fie și pentru noi un puternic îndemn ca și țara noastră să participe la această întrecere, folositoare prestigiului economic și politic de care avem nevoie în acest apropiat răsărit”⁷.

Asemenea proiecte aduceau și „revirimentul sufletesc ce trebuia poporului nostru pe cale religioasă”, episcopul fiind impresionat de vapoarele care transportau „valuri de englezi, francezi, germani și americani, care pe lângă cercetările arheologice și istorice ce întreprind, urmăresc sau sprijină și dezvoltarea așa de repede ce iau aceste provincii sub noile lor cărmuri politice”⁸.

Bun cunoscător al istoriei, Visarion Puiu a remarcat că din vremea domniei lui Vasile Lupu nu s-a mai ivit un astfel de prilej „prielnic de a fi sprijinitorii ortodoxiei întregi”⁹, că Patriarhiile de la Constantinopol, Ierusalim și Damasc „așteaptă ajutorul nostru material și moral”, noul context politic - cu Rusia și Turcia diminuate în influențe - fiind favorabil ortodoxiei românești. Propunerile sale s-au extins și-n privința unui episcopat pentru treburile bisericești externe (aidoma celui de la Patriarhia ecumenică), care să fie creat în structura Patriarhiei române, cu un rol precis:

³ Cf. cuvântarea delegației române la Patriarhia Ierusalimului. 15 IV 1931, text dactilografiat, idem, f. 30.

⁴ Loc. cit., idem, f. 26.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, f. 27.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 28-29.

„supraveghiind bisericile române din America, mănăstirile de la Muntele Athos și capelele române din felurite orașe europene, sau prin arhimandriții atașați deocamdată la Constantinopol, Ierusalim și Belgrad, care să întrețină relațiile dintre bisericile ortodoxe și noi”¹⁰. Ne este clar că ierarhul avea la acel început de deceniu o viziune integrală ecumenică dar și națională, poate cea mai pătrunzătoare dintre clericii generației sale.

Exemplul instituirii unui așezământ ortodox român la Ierusalim avea - după ierarh - și rol de model spiritual, căci „suntem ecoul unei sfinte dorințe a unui popor creștin de 14.000.000 locuitori, subminat de secte, de necredință și de biserici mai bine organizate decât cea ortodoxă”¹¹.

Pentru a da greutate argumentelor au fost aduse în discuție tezele și comentariile profesorului Universității din Lyon, J. Chaine, autor al studiului *Sionismul în Palestina între anii 1920-1930*, publicat în „Bulletin Catholique International”, nr. 58, februarie 1931. Acesta a comentat evoluția ideii de stat evreiesc, începând de la primul congres sionist (Basel, 1897), când Teodor Herzl (1860-1904) a fixat subiectul declanșând o mișcare națională și inițiativa britanică care a oferit Uganda, apoi, prin propunerile ministrului Balfour (2 nov. 1917), Palestina. Strategiile „căminului național” au dat roade prin colonizare: în 1919 în Palestina erau 57.000 de evrei; în 1920 - 162.000, iar numărul lor a sporit an de an (în 1922 - 73 de sate cu 15.172 locuitori, iar în 1927 - 204 sate cu 30.500 locuitori), prin demersul Fondului Național Evreiesc (f. 1901) și al Fondului de reconstrucție (f. 1920). În 1929 fondurile cheltuiseră pentru emigrare 42 de milioane de franci, investiți în pământul luat de colonii cooperatiste (în 1927 acestea aveau 2.036 case, 43 tractoare, 21 batoze, 3847 vaci, 1.233 animale de tracțiune) și două hoteluri, la Haifa și Iafa¹².

Vizionarismul motivat al ierarhului român s-a sprijinit, evident, pe realitățile care justificau o dezvoltare fără precedent a Palestinei. În Ierusalimul „care e mort; acoperit de o spuză sacră, el e ca o văduvă cernită care plânge. Contrastul dintre vechiul și noul oraș e colosal”¹³, vizibil prin noile edificii ridicate de coloniști: 117 școli maternale, 102 școli primare și secundare, patru școli normale, câteva profesionale, două școli agricole, un laborator experimental la Tel Aviv, o universitate la Ierusalim (f. 1925), eforturile de renaștere a limbii și tradițiilor ebraice, toate conduceau la o concluzie: „pe când Islamul are de partea lui numărul și forța, Israelul are numai norocul și tenacitatea. Mai are și vremea... Se poate întâmpla ca Israel să mai minuneze cândva lumea!”¹⁴.

Studiind comparat aceste realități, văzându-le direct și documentându-se asupra lor, propunerile făcute de către Visarion Puiu regelui Carol al II-lea, guvernului și Sinodului Bisericii Ortodoxe Române sunt de o mare claritate și au profunzime. Motivarea lor e precisă: „Situația materială și morală atât de precară, în care se găsesc actualmente patriarhatele ortodoxe, îndeosebi de la încetarea influenței politice și bisericești a fostului imperiu rusesc; de altă parte, dezvoltarea tot mai puternică în

¹⁰ *Ibidem*, f. 29.

¹¹ În cuvântarea conducătorului delegației române, 15 IV 1931, *loc. cit.*, idem, f. 33.

¹² Cf. materialului informativ, adnotat de Visarion Puiu, idem, f. 35-38.

¹³ *Ibidem*, f. 39.

¹⁴ *Ibidem*, f. 40, 42.

răsărit a celorlalte confesiuni creștine, precum: cea catolică franceză, cea anglicană și cea protestantă germană, ce subminează și tind a covârși prin instituțiile lor, patriarhatele ortodoxe, care au un cler slab pregătit și cu dezvoltare foarte întârziată, le determină pe acestea, să-și îndrepte punțile spre Biserica română și ajutorul ei.

În Ierusalim, în Damasc și în Constantinopol, centrele a trei patriarhate ortodoxe, se cere limpede ajutorul bisericii noastre¹⁵.

Încă la 1 mai 1931 episcopul prezenta celor mai înalte autorități ideile sale: „1. să se reînființeze comitetul de onoare sub a cărui ordine un alt comitet mai restrâns de acțiune, să urmărească îndeaproape dobândirea acestui cămin românesc în Ierusalim cât mai curând; 2. Să se solicite din partea înaltului guvern un fond pentru procurarea terenului trebuitor; 3. Preasfințiții chiriarihi să fie invitați, ca prin cler să facă apel la populația creștină din întreaga țară, spre a-și da obolul ei în asemenea scop, având credința că rezultatul va fi mulțumitor“¹⁶.

Adăugând acestora „un post de reprezentant al Patriarhiei noastre, care să întrețină legătura ce trebuie să fie între ele, prin călătorii și corespondențe cât mai dese“, dar să și pregătească „internatul teologic, în felul cum am mai cerut și altădată“ (capabil de a oferi teologi pentru occident), iar clerul din țară „să întreprindă călătorii în acele laturi creștine ale ortodoxiei“¹⁷, Visarion este de-a dreptul vizionar. Opinia sa fermă că un episcop sau măcar - în prima fază - un „arhimandrit destoinic“ pentru românii din afara țării și legătura Bisericii Ortodoxe cu celelalte biserici surori, a fost clar justificată de ideea centrală: „menirea bisericii noastre de a fi un factor de unire și de ajutorare“, care să „poată fi începută cât de curând“¹⁸.

Cele gândite și plănuite în acea vreme au rămas constant în strategia ortodoxiei românești, fiind argumentate și de poziția politică a Patriarhului Miron Cristea. Dacă nu toate cele propuse au putut fi atunci împlinite, - motivele subiective și cauze obiective opunându-li-se - acestea au rămas la un orizont de așteptare pe seama demersului confesional ortodox românesc, primind soluții și rezolvări într-o altă etapă.

ABOUT AN ROMANIAN ORTHODOX HALIDOM IN JERUSALEM

Abstract

The foundation of a Romanian-Orthodox establishment in Jerusalem has represented a priority for the Romanian pick and flower (elites). The first project is due to professor ieșean Teodor Burada and dated from 1906.

Many Romanian-Orthodox clergymen (the archimandrite Filaret J. and the theologian Dragomir Demetrescu among them) contributed to the fulfillment of this project. They enlightened both the Romanian ecclesiastic authorities and the authorities of the other Orthodox Patriarchate.

¹⁵ În adresele Episcopiei Hotin-Bălți semnate de Visarion, cu nr. 5283/2 V 1931 și 5940/16 V 1931 către Ministerul Instituțiilor Publice și Cultelor, și înregistrate aici la nr. 066062/18 V 1931, loc. cit, idem, f. 44.

¹⁶ Cf. concluzii din 1 V 1931, idem, f. 34.

¹⁷ În adresele din 2 și 16 V 1931, supra, idem, f. 44.

¹⁸ *Ibidem*, f. 44 v.

Because of the World War I and its consequences the project could not be implemented for decades a couple of decades. Only in 1931, the Bishop of Argeş, Visarion Puiu, strongly motivated this choice, as a consequence of his trip to Orient and Balkans where he contacted some Orthodox clergymen.

This unflinching approach and understanding the necessity of a Romanian-Orthodox establishment in Jerusalem led to the building of such an important point of support and of Pan-Orthodox contacts.